

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 23. avgusta 1854. **List 67.**

Od reje kopriv.

Govorili smo v 64. listu „Novic“ o dobrih lastnostih koprive. Povedali smo, da je kopriva prav koristna rastlina, katero ljudje zanemarjajo, živina pa ljubi ter se dobro ima, če jo uživati dobiva. Rekli smo, da koprive tudi ljudem teknejo, ko bi oni vedli in hotli v hrano si jih pripravljati. Tedaj bo prav, če od reje kopriv še nekaj dostavimo.

Gotovo ni kmetij ali vasi, kjer bi ne bilo taci krajev ali pustih ledin, ktere za rejo drugih sadežev niso vgodne. Naj bi se tam sadila tako koristna kopriva! Pesek, ilovca, melje, težka in mastna zemlja, merzel ali gorek, vlažen ali suh svet, doline in stermine — z eno besedo, vsaka zemljina, naj leži proti solncu ali ne, ji je primerna, vsaka ji je prav. Le po močvirjih in v vodi ne raste kopriva.

Ko bi bili kje popolnoma goli kamnitni kraji, naj se na-nje nanosi cestnega blata in gliba, le kaka dva pavca na debelo; potem naj se tje seje koprivno seme. Veselo bo rastle, in kmet si je travnik napravil, ktereга poleti zamore trikrat kositi, in kateri mu mnogo in dobre klaje daje.

Koprivnega semena je lahko nabrati o zadnji polovici tekočega mesca (avgusta) ali o začetku prihodnjega (septembra). Odrežemo namreč steblica in jih pustimo sušiti se; potem jim odpade lahko seme.

Kadar hočemo koprive sejati, naj se njih seme prav na debelo trosi. Nar boljši čas vsejanja je mesca septembra (kimovca). Pervo leto do perve žetve se pa nobena živina ne sme koprivišču bližati; tudi je dobro, pred drugim letom kopriv ne kositi, da toliko bolj v steblica grejo.

Za nasetev koprive, pravijo nekteri kmetovavci, je hasnivo, jo s četertinko divje cikorije posejati. Slednja namreč daje ravno take prav dobre in tečne klaje za goveda in ovce.

Ako bi hotel kdo koprive saditi namesto sejati, naj izvzdigne mesca vinotoka (oktobra) mlade deblica opazno z vsimi njihovimi koreninicami vred; naj jim odreže 1 pavce visoko njih steblica, razdeli koreninice, ter jih posadi zatem poredoma v verste kake 3 pavce saksebi ravno tako globoko, kakor so prej v zemlji bile.

Tako sajenje je sicer nekoliko bolj težavno, kakor sejanje; izplača se pa ta mali trud s tem prav obilno, da ti sadeži koj o prvem poletju se zamorejo že dvakrat kositi.

Ker je pa več sort kopriv, ni jednako, katero vsadimo.

Nar boljša in edina, katero gré saditi, je velika kopriva (Hanfnessel). Ta raste visoka kot mož in je zlo podobna naši konoplji. Nahaja se po vsih vaséh. V dobri zemlji doraste 7 do 8 čevljev visoka.

To je vse, kar kopriva potrebuje, koristi pa na mnogo viž, kakor smo že povedali. Celo preja in platno se dasta iz nje napraviti. Od tega pa drugikrat nekaj.

J. Š.

Nekaj za živinorejo.

Jesenovo listje.

Na Francoskem so kmetje po več goratih krajih, kjer se marljivo z živinorejo pečajo, mnogo jesenov nasadili, katerih listje ravno tako skerbno pobirajo, kakor na Laškem in drugej murvino listje. To listje pokladajo živini pozimi, kadar so pašniki s snegom pokriti. Tudi po nekterih krajih Talijanskega je navada živino z listjem kermiti.

Branje jesenovega listja je konec poletja, ko je list popolnoma izrastel, ter se dá lasno odtergati. Zberejo se naj urniši mladi fantje iz vsake hiše, splezajo na drevesa, ter osmukajo listje od drevés. Vsaki teh biravcov se močno varje, da ne enega listeka ne zgubi. Vtaknejo listje v velike vreče, ktere imajo pripasane, in ktere potem v 2 ali 3 sežnje globoke jame izpraznejo, ktere so si bili v prav suho zemljo izkopali.

Kadar so te jame do dvéh tretjin z listjem napolnjene, ga pokrijejo s slamo, ter namečejo potem več čevljev visoko persti na-nje, katero terdo potolčejo, da nobena mokrota va-njo se vriniti ne more.

Listje, katero je tako zavarovano, da zrak do njega ne more, ostane do spomladi mehko in zeleno; živina ga rada je in se odebeli jako naglo po njem.

Na Veroneškem, kjer si listje po ravno popisanim načinu hranijo, mešajo tudi v letih, v katerih je veliko vina, zeleno grojzdje med tisto. Tako kermo ima živina rajši od vse druge; celó za deteljo ne porajta tako.

Ali pri nas kmetovavci še niso povsod poskusili jesenovega listja za kermo rabiti? Priporočamo jim: naj ga poskusijo.

J. Š.

Gospodarske skušnje.

Še nekaj od tega: „kako meso poleti gnjilobe obvarovati“.

Na vprašanje v 64. listu „Novic“ za zvezdico: „ali ni zlo težavno meso tako v sklenico spraviti?“ Vam odgovorim: Nobena ravnava ni tako lahka, kakor ta. Pri kumarnih sklenicah je po navadi vrat 3 pavce in še več širok. Urežite tedaj podolgast kos mesa, vtaknite ga v sklenico in vprite po tem pod vratom navskriž vprek dva klinčka, obernite sklenico okoli, in meso bo po tem v okoli obernjeni sklenici nad vratom na klinčkih ležalo, in postavite na dno krožnika ali sklede, kakor smo zadnjič popisali. Ako imate pa poveznik, natakните kos mesa na šilast (špičast) drogec, postavite potem kos na drogec v krožnik ali skledi, poveznite

čez-nj poveznik in delajte naprej po popisu. Samo po sebi se vé, da morajo sklenice kosom primerne biti. Tudi to moram še zaterditi, da je treba paziti, da meso se ne bo celó nič v kisu močilo, ker tako začerni in je prav neprijetnega okusa. — Pretekli četrtek je bila pri nas ravno komisija zavoljo državnega zajéma. Sedem nas se je gostovalo s tako hranjenim mesom. Prav nič ni dišalo, čeravno je bilo skorej teden staro. Bilo je še nekako bolj kerhko, kar je vsem streglo, in tudi juha ni celó nič po kisu sladila. L.

Kalna in mlakušna voda

se hitro in popolnoma dá očistiti, ako se ji v drobno štupo zmletega sirovega galúna (rohen Alaun) prilije — na vedro vode (ali 40 bokalov) se rajta četert funta (ali 8 lotov) sirovega galúna. Galún iztrebi iz vode vse perstene primešance tako, da se na dno vsedejo. Če je pa v vodi kako rastlinje zgnjilo, je pa ne more očistiti, ker do sognjitega rastlinja nima galún nobene moči.

Tudi tobakov pepél se dá porabiti.

Tobakarji pepél, ki ostaja v pipah, navadno zametujejo. S pridom se dá porabiti za sledeče namene: 1) ako se po malem ovnom daje, da ga ližejo, jim tekne za želodec, da potem radi jedó, je še bolji kakor kuhinska sol; 2) tudi konjem, če se jim včasih med rezanco pomeša, tekne ravno tako; 3) ovcam prežene metljaje na jetrih; 4) mlade gosí obvarje bolezin, ako se 3krat na teden primeša njih klaji (koprivam, otrobom ali sládu (molcu)); 5) v gnojnih gredicah (Mistbeet) prežene usí in bolhe. — (Damo kakor smo kupili v „Frauend. Bl.“; zná biti tobakov pepél res dober, ker ima dvojne soli (Doppelsalz) dokaj v sebi.)

Od šolskih rečí semtertje po Krajskem.

Ni še dvé leti preteklo, kar so v Trebinjski tehaní tri ljudske učilnice, in sicer na gornjem Mokronogu ali Trebeljnem, v Šentjanžu in na Dolah ustanovljene. Rěči smémo, da si je za napravo teh učilnic okrajni poglavar v Trebnjem gosp. Vesel naj večje zasluge pridobil. Kodar koli je v političnih opravilih skozi faro svoje okrajne hodil, ni jenjal veljavnim možem potrebo, korist in stoterni sad dobro vredjenih učilnic na serce pokladati, terdovratnike in zopernike pa k ti važni napravi kmali z mile, pa po potrebi tudi z ostro besedo spodbadati. In tako je doslej svoj blagi namen pri treh farnih učilnicah že doveršil, čeravno je še dosti pri teh učilnicah storiti potreba, ker vsak začetek je težek. Tudi pri sv. Križu, poleg Turna, gosp. Jože Kastelic ukazeljno mladino že skoraj eno leto k zadovoljnosti farmanov začasno podučuje; le to se človeku milo stori, ko vidi, da mora v taki neprijetni izbi stanovati, kjer svitloba spi, in peč, slabši kot v naj revniši koči, toploto delí. Pod šolskim poslopjem je velika soba, — zakaj se mu ta ne prepusti? Čeravno le začasen učitelj, bi vendar prijetno svitlobo in čisti zrak v prijazni izbi rajši užival! — Ravno taka se je godila hvalevrednemu gosp. učitelju na gornjem Mokronogu. Letá, poprej v Labudski škofii zlo čislani učitelj, se je, vabljen na Krajsko, v gornji Mokronog preselil. Ondi pridšega groza obíde, ko zagleda njemu odločeno stanovanje, — bilo je namreč bolj berlogu kot izbi podobno. Oberne se na dotično gosposko in z njeno pripomočjo mu je soseska stanovanje popravila. Otroci te fare pa učilnico kaj mlačno obiskujejo. Kdo je pač tega kriv? — nečimerni starši, kterim za omiko otrok ni nič mar. Naj bi pač postava, da otroci od 6. do spolnjenega 12ga leta mo-

rajo v šolo hoditi, se ostro izpolnovala! Na Dolah, da si tudi so se farmani večidel ustanovljenju učilnice z dušo in s telesom uperali, je vendar visoke časti vredni gosp. Vesel zmagal in jim tako rekoč dobroto šole vsilil. Nastopil je 28. septembra od škofije poterjeni učitelj službo — al en teden po sv. Mihelu so mu že skoraj vsi farmani predpisani poboljšek bire odrekli, — ne vé, al so mu ga že do današnjega dne odrajtali ali ne. Učilnica je bila sploh malo obiskovana, pozimi je včasih tako malo otrok prišlo, da bi jih bil lahko na perste soštel, pa še ti so v mrazu trepetali; redkokrat je pribasal kak učenec kako drobno poléno, katero je ravno toliko zdalo, kot en naročej pri apnénci.

V stavbi šolskih poslopij je pri zunajni in notrajni napravi, kakor tukaj, tako drugod, sploh še veliko storiti. Za kurjavo šolskih izb se ponavlja pomanjkanje derv od zime do zime. Temu v okom prití, je že v početku šolske naprave treba kurjavo zagotoviti. Živo želeti je tudi že izzačetka zaklad šolskega orodja za revne in pridne učenike. Nadloge in britkosti, ktere iz pomanjkanja potrebne priprave pri ubozih pa marljivih učencih izvirajo, niso popisati; učitelju, kteri šolsko mladino v resnici ljubi, je v taki okoljšini hujsi, kakor da bi oster meč njegovo serce prebadal! Prijatli človeške omike! položite v ti zadevi ene krajcarje na oltar domovine za osrečenje malih otrok, kteri Vam bodo stoterno hvale dali, zraven pa izobraženje ljudstva povzdigovali.

Omenil sem že, da nekterim staršem ni nič za šolo mar, ker mislijo, da otrok nima višjega poklica kakor živino pasti. Menda ni treba ravno dosti pameti, spoznati to napčno in pregrešno misel, zakaj če je otrok le zato na svetu, da živini služi, da hodi ž njo na pašo, je on manj kakor živina, ker le on zavolj nje, ne pa ona zavolj njega okoli hodi.

Omeniti pa imam še neke druge hude napake, ki je zlo zlo navadna po deželi. V vsakem kotu je kak škripač, kteri k večem dva ali tri napeve iz glave na orglah pritiskati zná, zraven pa silo razglasno peti. S tim in s svojim gladkim jezikom se prilizne tako kmetom, da ga v resnici mojstra mislijo. Velikrat se še prederzne tak mojster-skaza otroke podučevati. Če še tisti, kteri so se učili učitelji biti, si morajo dostikrat glavo beliti, preden v mladih glavicah pamet zbudijo in za sprejem temeljnih naukov vgodne storijo, Vas vprašam: kako bo po mojstrih-skazih vsejano seme dobro kalilo in dober sad rodilo? Večidel imajo ti ljudje polno zaupanje pri svojih farmanih in kjer je nova šola osnovana, hočejo brezpametni farmani naravnost tega mojster-skaza za učitelja postaviti. Če tedaj od škofije zaukazani učitelj na tako mesto pride, mu ni mogoče, si pri svoji naj boljši volji in poštenem sercu kaj pomagati. Še huje pa se mora takemu goditi — pa to ne brez njegove lastne krivice — ki pride brez znanosti slovenskega jezika med slovensko ljudstvo, ker tak prvič ni za poduk mladosti ugoden in si tudi pri stariših, s kterimi govoriti ne zná, zaupanja pridobiti nemore.

Letni dohodki učiteljev na Krajskem, sploh rečeno, niso tako pičli, da bi ne mogli pošteno izhajati, le to bi bilo želeti, da bi se ostro nad tem čulo, da predpisane in poterjene dohodke do zadnjega vinarja prejmejo.

Poslednjič je tudi še želeti, da bi ne pogrešale slovenske šole predpisanih bukev, da ne bo primoran učitelj po vodilu tistih bukev podučevati, ktere so bolj pri rokah in bolj po niski ceni, naj že bodo po starem ali novem kopitu, in od sl. šolske oblastnije priporočene ali ne? Nadjamo se, da tudi ljudske šole bojo oskerbljene kmalo z vsimi potrebnimi bukvami.

Zadnjič še ene želje ne morem zatreti: naj bi tudi gosp. učitelji bili eden družemu prijatli. Svojega tovarša obrekovati in gerditi, samega sebe pa po hinavsko le-